

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Productiviteit, creativiteit, en écriture artiste.

Booij, G.E.; Boogaart, R; Lalleman, J; Mooijaart, M; van, der Wal M

Citation

Booij, G. E. (2009). Productiviteit, creativiteit, en écriture artiste. In R. Boogaart, J. Lalleman, M. Mooijaart, & D. W. M. Van (Eds.), *Woorden wisselen. Voor Ariane van Santen bij haar afscheid van de Leidse universiteit* (pp. 27-36). Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16090>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16090>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

[verschenen in Ronny Boogaart, Josien Lalleman, Marijke Mooijaart en Marijke van der Wal (red.), *Woorden wisselen*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden, 2009, p 27-36]

Productiviteit, creativiteit en *écriture artiste*

Geert Booij

Abstract.

The distinction between productivity and creativity in word formation has been discussed in several publications on the morphology of Dutch. In particular, doubts have been raised by Van Santen about the idea that one can only consider a word formation process productive if the coining of new complex words of the relevant type is unintentional, as Schultink (1961) would have it. In this article I support Van Santen's position as to the problematic applicability of the criterium of unintentionality by showing that the clearly intentional cases of word formation that are characteristic of the naturalistic writer Lodewijk van Deyssel in his novel *De kleine republiek* usually follow the rules of regular Dutch word formation, even though they are intentional, and typical for the 'écriture artiste' of naturalistic authors. A distinguishing feature of this kind of word formation is that it is the descriptive function rather than the naming function that dominates.

1. Inleiding

De relatie tussen de begrippen 'productiviteit' en 'creativiteit' is vaak bediscussieerd door Nederlandse morfologen, en Ariane van Santen is een van de morfologen die aan dit debat hebben deelgenomen. Het is daarom een passend huldeblijk aan de scheidende collega te laten zien dat ik op dit punt van haar heb mogen leren. Ook de keuze van een Franse uitdrukking in de titel kan in verband met Ariane van Santen geen toeval zijn.

Uitgangspunt voor de discussie is doorgaans de vaak geciteerde definitie van morfologische productiviteit van Henk Schultink, die ik hier gemakshalve nog maar even aanhaal:

Onder produktiviteit als morfologisch fenomeen verstaan we de voor taalgebruikers bestaande mogelijkheid door middel van het morfologisch procédé dat aan de vorm-betekenis-correspondentie van sommige hun bekende woorden ten grondslag ligt, onopzettelijk een in principe niet telbaar aantal nieuwe formaties te vormen. (Schultink 1961: 113)

Het punt waar het in de discussie om gaat is de beperking uitgedrukt in het woord *onopzettelijk*. De beperking van het begrip 'productiviteit' tot onopzettelijke woordvorming klopt met het idee dat we bij de analyse van nieuwe taalbouwsels onderscheid moeten maken tussen 'rule-governed creativity' en 'rule-changing creativity'. Zowel het maken van nieuwe zinnen als het maken van nieuwe woorden is een kwestie van 'rule-governed creativity'. Er is sprake van rule-changing creativity' als opzettelijk de regels van het taalsysteem worden overschreden, of wanneer er geen gebruik gemaakt wordt van gewone woordvormingsprocessen. Van overschrijding van een regel is bijvoorbeeld sprake als we een uitheems suffix aanhechten aan een inheemse stam (als in *verkleuteriseren* waar het uitheemse suffix *-iseer* is aangehecht aan een inheemse stam *kleuter*). We overschrijden dan de beperking dat uitheemse suffixen alleen aan uitheemse stammen mogen worden aangehecht. Een voorbeeld van het gebruik van bijzondere woordvormingsprocessen is de vorming van woorden als *Brabo* en *Limbo* uit *Brabander* en *Limburger* (Booij & Van Santen

1998: 46-47). We kunnen deze twee laatstgenoemde voorbeelden van woordvorming inderdaad als ‘opzettelijk’ beschouwen.

Het is echter de vraag of het onderscheid tussen opzettelijke en onopzettelijke woordvorming samenvalt het onderscheid tussen creativiteit (rule-changing creativity) en productiviteit (rule-governed creativity) Van Santen heeft er op gewezen dat het in de praktijk niet meevalt om te bepalen wanneer er sprake is van onopzettelijkheid bij de vorming van woorden. Het is een moeilijk operationaliseerbaar en subjectief criterium. In haar dissertatie geeft ze als voorbeeld dat Youp van ’t Hek vaak nieuwe woorden maakt om leuk te zijn. Er is dan dus sprake van opzettelijke woordvorming. Dit soort opzettelijke woordvorming kan men nog wekelijks aantreffen in de zaterdagse columns van Van’t Hek in *NRC-Handelsblad*, en vaak is de titel van een column een nieuw woord. Zo is de titel van de column van 11 oktober 2008 *Koffieporno*, een nieuwe samenstelling (de column gaat over de reclameteksten die gebruikt worden om Nespresso koffiemachines aan te bevelen). Toch betekent dat niet dat Van ’t Hek niet van bestaande reguliere woordvormingsprocédés gebruik maakt, zo merkt Ariane terecht op. Zo maakte hij het woord *schijtlijsterig* als kwalificatie van het gedrag van een Nederlandse voetbalverslaggever in Duitsland (Van Santen 1992: 26). Dat woord is evident opzettelijk gemaakt, maar het is volledig volgens de regel dat je adjectieven op *-ig* kunt maken door dit suffix aan zelfstandige naamwoorden toe te voegen. En het woord *koffieporno* is qua structuur een heel gewone NN-samenstelling.

Een tweede dimensie van opzettelijkheid die Van Santen (1992: 27) noemt, is dat woordvorming opzettelijk kan zijn omdat deze bedoeld is om een naam te maken, en dus om een naamgevingsprobleem op te lossen. De samenstelling *ossekopstuur* die zij in dit verband noemt illustreert dit: het is een volstrekt regelmatig NN-compositum, maar toch opmerkelijk en nieuw, voor een bepaald type stuur, dat in het Frans *guidon tête de boeuf* wordt genoemd. Ook observeert Van Santen dat het gebruik van woordvormingsprocédés gebonden kan zijn aan bepaalde typen taalgebruikers, en aan bepaalde tekstsoorten (Van Santen 1992: 27). In mijn bijdrage wil ik laten zien dat Ariane ook op dit laatste punt gelijk heeft.

Ik zal evidentie aanvoeren voor het door Ariane van Santen verdedigde standpunt door het taalgebruik van Lodewijk van Deyssel onder de loep te nemen. Daarbij zal blijken dat Van Deyssel niet alleen met opzet nieuwe woorden maakt door beperkingen op woordvormingsregels te overschrijden, door improductieve woordvormingsprocéde’s te reactiveren, en nieuwe onomatopeeën te vormen (rule-changing creativity), maar dat hij ook opzettelijk nieuwe woorden maakt met behulp van reguliere woordvormingsprocéde’s (rule-governed creativity). Deze opzettelijkheid is het kenmerk van een bepaalde schrijfstijl. De stelling van dit artikel is dus dat onopzettelijkheid niet een definiërend kenmerk is van morfologische productiviteit.

2. *Écriture artiste* en beschrijvende samenstellingen

Om het verband tussen stijl en woordvorming nader te adstrueren, bespreek ik het gebruik van woordvormingsprocédés in een roman van Lodewijk van Deyssel, *De kleine republiek*, voor het eerst verschenen in 1888. De roman weerspiegelt de ervaringen van Van Deyssel als leerling op het seminarie te Rolduc van 1875-1878. In dat laatste jaar werd hij er weggestuurd. De roman wekte destijds nogal opschudding doordat er openlijk in gesproken werd over de ‘bijzondere vriendschap’ die op jongenskostscholen zoals Rolduc veel voorkwam.

De stijl van Van Deyssel weerspiegelt die van de Franse naturalistische romans van die tijd. Er wordt gepoogd door middel van het taalgebruik de individuele en subjectieve beleving van de romanpersonen indringend weer te geven. Zintuiglijke gewaarwordingen worden zeer gedetailleerd beschreven. Men spreekt in dit verband van de *écriture artiste*, die ook bij diverse Nederlandse naturalistische schrijvers gevonden wordt (Anbeek 1982, Bel 1993, 2007). Bel (2007)

bespreekt bijvoorbeeld de stijl van Marcellus Emants in zijn naturalistische proza-tekst *Op zee*, en karakteriseert deze als volgt:

Dit is een voorbeeld van de *écriture artiste*, de kenmerkende stijl die veel Nederlandse naturalistische schrijvers sinds grofweg 1885 hanteerden in navolging van Franse auteurs als de gebroeders Goncourt. Een stijl met veel esthetiserende beschrijvingen van visuele effecten, impressies waarin licht en kleur een belangrijke rol spelen, *vol nieuwe woorden* of geluiden, vaak ook synesthesieën (Bell 2007: 120; cursief GB)

Ook bij Van Deyssel vinden we dit opmerkelijke opzettelijke gebruik van nieuwe woorden. De vraag is dan op welke wijze deze nieuwe woorden gevormd zijn. Het is zeker niet zo dat Van Deyssel alleen reguliere woordvormingsprocédés gebruikt om nieuwe woorden te maken. Het gelui(d) van de klokken op Rolduc wordt bijvoorbeeld aangeduid als *gebielbang*, waarin het basiswoord *bielbängen* voorkomt dat een onomatopeïsche indruk maakt. Als dat werkwoord eenmaal gevormd is, dan is de afleiding met behulp van het prefix *ge-* wel weer een kwestie van gewone productiviteit. Het maken van nieuwe klanknabootsende woorden is een geval van woordvorming zonder gebruik te maken van morfologie, en is daarom op zich niet van belang voor de discussie over de aard van morfologische productiviteit. Maar doorgaans is wel degelijk een woordvormingsprocédé te herkennen in Van Deyssels nieuwvormingen.

De volgende passage uit *De kleine republiek* (p. 63) kan als typerend gezien worden voor de schrijfstijl van Van Deyssel:

In de warme stilte van de honderd tachtig zitters, in de stilte van *pengekras*, en *jassengesuis* en *zakdoekgefrommel*, van hoesten en *voetverzetting* en *lessenaargeschrenier* en van snotterend *neus-opgehaal*, in de *aandacht-stilte* met *boekgeblaâr* en *lichtgeklep* en *opgestapel*, in de *geel-donkere* stilte na het doven van den dag, zaten roerloos de lijven aan den regelmatig van links naar rechts bewegendes *oogenernst* [...].

De opmerkelijke gelede woorden zijn hier gecursiveerd. Bijna al deze woorden zijn qua vorm samenstellingen, het meest productieve woordvormingsprocédé van het Nederlands. Ze komen echter niet voor in woordenboeken als Van Dale of het WNT. De samenstellingen zijn hier typisch niet gebruikt als namen voor concepten of categorieën, maar als verkorte beschrijvingen. In plaats van *pengekras*, bij voorbeeld, had Van Deyssel kunnen spreken over *gekras van pennen*. Het gebruik van samenstellingen als korte beschrijvingen komt ook veel voor in de koppen van krantenartikelen. In Van Deyssels gebruik van zulke verkortende beschrijvingen wordt vooral het effect bereikt van een compacte intensieve beschrijving van de sfeer van het huiswerklokaal waarin 180 jongens hun huiswerk zitten te maken. Bijzonder is de samenstelling *oogenernst*, die we wel zullen moeten interpreteren als ‘ernstige ogen’, gezien de voorafgaande woordgroep *regelmatig van links naar rechts bewegendes*.

De adjectivische samenstelling *geel-donkere* is een voorbeeld van een AA-samenstelling, waarin twee kleuraanduidende adjectieven zijn gecombineerd. Semantisch is er sprake van een nevenschikking, maar naar vorm is het tweede adjectief het hoofd, want alleen dit adjectief wordt verbogen: het is niet *gele-donkere*. In teksten als *De kleine republiek* komen enorm veel van dit soort kleuraanduidende samenstellingen voor, met naar ik aanneem als oogmerk om de subjectieve gewaarwordingen van kleur zo precies mogelijk, en toch compact te beschrijven. Hieronder volgen nog enkele voorbeelden van dergelijke AA-samenstellingen, in sommige gevallen met het bijbehorende zelfstandig naamwoord, om de interpretatie voor de lezer van dit artikel wat te vergemakkelijken. Het kunnen zowel kleuromschrijvingen (1) zijn als ook andere omschrijving van zintuiglijke en andere percepties (2).

- (1) rood-groenen dag

- grijs-groen
 - rose-grijze
 - bleek-bruine
 - oud-wit
 - oud-gele
 - dof-gele
 - rooyerig-gele
 - donker-blauw-paarsche
 - een hard-blonde jongen
 - de gelig-grijze kiel
- (2)
- aandachtig-haastige ogen
 - dik-kleine gezicht
 - kleverig-witte zakdoek
 - flink-fatsoenlijk
 - degelijk-moederlijk
 - bloembladig-zachte
 - akelig-spottend
 - flets-vellige
 - vijandig-nieuw
 - de dik-zware stem
 - zwart-slanke krulharigen kop
 - klam-vunzige borden
 - lauw-duizelig

Opmerkelijk, en wél regeldoorbrekend is het gebruik van reduplicatie om aan te geven dat een eigenschap in hoge mate aanwezig is. In veel talen wordt hiervoor reduplicatie gebruikt, maar niet in het Nederlands. Toch maakt Van Deyssel zulke adjectieven, en hier gaat opzettelijke woordvorming dus samen met ‘rule-changing creativity’:

- (3) drie lang-lange, smal-smalle tafels

Het gebruik van samenstellingen als verkorte descripties vinden we ook in de volgende voorbeelden van NN-samenstellingen:

- (4)
- verwarring-verdriet ‘verdriet tengevolge van verwarring’
 - perron-dames ‘dames die op het perron staan’
 - lippe-lach ‘lach van de lippen’
 - aftrappelings-gekraak ‘gekraak als men de trappen afdalt’
 - trein-gegrin ‘geluid van de rijdende trein’
 - ontvangst-liefheid ‘vriendelijke ontvangst’
 - zoen-en-aanraak-familie-innigheid ‘innigheid van een familie waarin men gewoon is elkaar te zoenen en aan te raken’
 - klok-gebielbang ‘geluid van klokken’
 - het romanlezeressen-mooi ‘de schoonheid zoals romanlezeressen die graag zien’

Dergelijke nieuwvormingen zullen niet tot het conventionele lexicon gaan behoren, al was het maar omdat ze niet als namen maar louter als beschrijvingen fungeren. Dit uitbundig gebruik van descriptieve samenstellingen is wel een zeer dominant stijlkenmerk van dit proza. Verder valt het gebruik op van het woord *gisteren* als deel van een samenstelling:

- (5) stoffige gisteren-schoenen ‘schoenen die het stof van gisteren dragen’

Het gebruik van een deiktisch tijdsaanduidend woord als linkerlid is in het Nederlands ongrammaticaal, omdat delen van woorden niet afzonderlijk gebruikt kunnen worden om te verwijzen. Dat volgt uit het principe van Lexicale Integriteit. In een woord als *wij-gevoel* bijvoorbeeld heeft het voornaamwoord *wij* geen deiktische functie, en het kan dus ook best met een derde persoons-subject voorkomen: *Zij hebben een sterk ontwikkeld wij-gevoel* (zie Booij 1993: 45). Toch maakt Van Deyssel een dergelijk woord. Dit kan alleen zonder dat dit tot interpretatieproblemen leidt omdat deze samenstelling een louter beschrijvende functie heeft, en geen naam is voor een bepaald soort schoenen.

Zoals bekend kan het linkerlid van een Nederlandse nominale samenstelling ook een woordgroep zijn, met name van de vorm Adjectief + Zelfstandig naamwoord (A + N; *oudemannenhuis, hardeschijfcrash*). Ook bij Van Deyssel vinden we voorbeelden van dit type samenstellingen, die opnieuw meestal fungeren als verkorte beschrijvingen:

- (6) gevilde-kip-huid ‘huid als die van een gevilde kip, kippevel’
natte wangen-kringetjes ‘kringetjes op wangen tengevolge van kussen’
doode-direkteuren-portretten ‘portretten van dode directeurs’
gedroogd-zweet-lucht ‘lucht van gedroogd zweet’

Opmerkelijk is de samenstelling *zo-meteen-gesprekken* waarin een temporeel deiktisch element het linkerlid vormt, weer een voorbeeld van overschrijding van de regel dat delen van woorden niet deiktisch gebruikt kunnen worden (zie ook Booij en Van Santen 1998: 213), en net als in (5) samenhangend met de beschrijvende functie van deze samenstelling.

De vorming van verbale samenstellingen in het Nederlands is niet echt een productief procédé, en daarin onderscheidt dit procédé zich duidelijk van dat voor nominale en adjectivische samenstellingen. Dit geldt zowel voor NV-, AV- als VV-samenstellingen, zoals een korte inspectie van de bestaande verbale samenstellingen in De Haas en Trommelen (1993: 446-449) kan leren. Interessant is nu dat Van Deyssel regelmatig nieuwe VV-samenstellingen maakt. Dat betekent dus dat een bestaand nauwelijks productief procédé gereactiveerd wordt. Voorbeelden zijn:

- (7) wapper-wemelend
huiver-ritselde
(waar het water) druisch-piste

Een mooi voorbeeld is ook *vork-en-mesgeprikketik*, waarin het werkwoord *prikketikken* de basis vormt van het rechterlid. In dit woord is sprake van een combinatie van twee werkwoorden, *prikken* en *tikken*, die ten opzichte van elkaar rijmen, en dus lijken op werkwoorden als *trekkebekken*. Dit heeft, zoals hierboven al eerder opgemerkt, te maken met het oogmerk van de schrijver om zintuiglijke gewaarwordingen zo precies en pregnant mogelijk te omschrijven.

Een ander voorbeeld van het reactiveren van een improductief woordvormingspatroon is de vorming van werkwoorden zoals *wijsarmen* ‘met de arm wijzen’ en *spreekmonden* ‘met de mond spreken’ (p. 78). Wij kennen dit patroon waarin een N is geïncorporeerd in een werkwoord van werkwoorden als *knarsetanden* en *stampvoeten*. Voor het Nederlands is dit een heel opmerkelijk, en normaliter improductief patroon, waarbij het hoofd van de samenstelling het linkerwoord is, en niet het rechter, zoals gebruikelijk is in Germaanse samenstellingen. Het patroon is zelfs zo opmerkelijk dat er een artikel over verschenen is in een taalwetenschappelijk tijdschrift dat gewijd is aan de beschrijving van Amerikaanse Indianentalen (waar incorporatie veel voorkomt), het *International Journal of American Linguistics*: Weggelaar (1986). We zien

dus dat opzettelijke woordvorming soms samengaat met het gebruiken van een improductief procédé.

Een bijzonder productieve categorie vormen bij Van Deyssel de zogenaamde samenstellende afleidingen, waarin de processen van samenstelling en affigering gecombineerd zijn. Het is een categorie van woordvorming die uitvoerig is bediscussieerd in de morfologische literatuur, onder andere door Ariane van Santen zelf. Hier volgen een aantal voorbeelden:

- (8) bloembeschilderd ‘met bloemen beschilderd’
bruin-bedeurde poorten ‘poorten met bruine deuren’
wittig doorvensterde gebouwen ‘gebouwen geheel voorzien van witte vensters’
doorgrasd-bestraatsteende rondstoep ‘ronde stoep bedekt met gras en straatstenen’
blink-lichtige glazen ‘glazen met blinkende lichten’
kaal-beboomde binnenplaats ‘binnenplaats met kale bomen’
zwart-genummerde deuren ‘deuren met zwarte nummers’
hout-bevloerde kokergang ‘smalle gang met houten vloer’
plomp-omschoende voeten ‘voeten voorzien van plompe schoenen’
hel bevensterde vertrekking ‘vertrek met heldere ramen’
vaal-stoffige knielbankjes ‘knielbankjes met vale stof’
de zwart-bankende achterzaal ‘de achterzaal met zwarte banken’
tien-jongige tafels ‘tafels waaraan 10 jongens zitten’

Dit procédé ziet men ook in bekende voorbeelden uit de Nederlandse morfologische literatuur zoals *kortgerokt* en *witgejast*. We ervaren deze woorden van Van Deyssel zeker als gevallen van opzettelijke woordvorming, als typerend element van zijn schrijfstijl. Opnieuw is het gebruik ervan voornamelijk beschrijvend, niet om nieuwe namen te maken. Dit wijst erop dat het gebruik maken van reguliere woordvormingsprocédés niet automatisch impliceert dat er sprake is van onopzettelijke woordvorming. Dat geldt eveneens voor het gebruik van het denominale *-ig* in de volgende gevallen:

- (9) biefstukkige lippen ‘dikke lippen die eruitzien als biefstukken’
een meidige jongen ‘een jongen die meisjesachtig is qua gedrag’

Dit suffix kan niet als improductief worden gekarakteriseerd, maar toch ervaren we deze adjectieven als gevallen van opzettelijke, want opmerkelijke woordvorming.

In sommige gevallen van derivatie kunnen we wel de mogelijke oorzaak van de ervaring van opzettelijkheid in termen van vormelijke eigenschappen en regeloverschrijding vatten. Het suffix *-heid* bijvoorbeeld kan productief gebruikt worden met adjectieven als basis. Maar als de basis een adjectivische woordgroep is, dan is dat regeloverschrijdend want *-heid* hecht zich normaliter niet aan woordgroepen, maar wel in het volgende door Van Deyssel gemaakte woord:

- (10) even-geparfumeerdheid ‘de eigenschap licht geparfumeerd te zijn’

3. Partikelwerkwoorden

Een tweede categorie nieuwvormingen die de aandacht verdient bij de analyse van het woordscheppend gedrag van Van Deyssel is die van de partikelwerkwoorden. Strikt genomen is er bij partikelwerkwoorden geen sprake van woordvorming, want partikelwerkwoorden zijn ‘scheidbaar samengesteld’. Dat betekent dat het kleine woordgroepen zijn, die wel lexicale eenheden vormen (Booij 1990, 2002, Blom 2005). Zoals in de genoemde literatuur is besproken, vind je ook gevallen waarin de werkwoordelijke stam van het partikelwerkwoord niet zelf als

apart lexeem, als werkwoord voorkomt. Bekende voorbeelden zijn de partikelwerkwoorden *uithuwelijken* en *ophelderen*. In het eerste voorbeeld is een zelfstandig naamwoord *huwelijk* geconverteerd tot een werkwoord dat direct wordt gecombineerd met het partikel *uit*. In het tweede voorbeeld is het adjectief *helder* tot werkwoord geconverteerd. De werkwoorden *huwelijk* en *helderen* zijn geen bestaande Nederlandse werkwoorden, wel mogelijke. Deze manier van vorming van partikelwerkwoorden is productief. Een recent voorbeeld is het partikelwerkwoord *ophokken*, gebruikt in de context van de verplichting om pluimvee in de hokken te laten vanwege besmettingsgevaar (Blom 2005). Wat we nu zien bij Van Deyssel is dat hij royaal gebruik maakt van deze mogelijkheid om conversie (= verandering van woordsoort zonder affix) en de vorming van partikelwerkwoorden te combineren. Hier zijn een aantal voorbeelden van partikelwerkwoorden en op basis daarvan gevormde woorden:

- (11) uitgebuitend ‘naar buiten gegaan’
 (Willems gezicht) schuinde (naar den vader) op ‘scheef naar boven kijken’
 uitvruchting van een boomgaard ‘het zichtbaar geheel van vruchten aan de bomen’
 zwaar opmurende gebouwen ‘gebouwen waarvan de muren zwaar oprijzen’
 aangelawaai ‘het met lawaai aan komen lopen’
 afgedofduisterde kamerhokje ‘kamerhokje dat dof-duister gemaakt is’

In het eerste voorbeeld is het woord *buiten* geconverteerd tot een werkwoord, en gecombineerd met het partikel *uit* dat hier ook ‘naar buiten’ betekent. De vorm van het partikelwerkwoord is hier dat van een participium. Omdat partikelwerkwoorden kleine woordgroepen zijn, wordt het voltooid deelwoord gemaakt op basis van het verbale hoofd van de woordgroep. Het prefix *ge-* verschijnt daarom achter het woord *uit*. In het tweede voorbeeld zien we het partikelwerkwoord *opschuinen*, gevormd op basis van conversie van het adjectief *schuin* tot een werkwoord. In *opmurend* zien we het partikelwerkwoord *opmuren*, gevormd op basis van het geconverteerde zelfstandig naamwoord *muur*. Het volgende voorbeeld is het partikelwerkwoord *aanlawaaien*, op basis van het zelfstandig naamwoord *lawaai*. Ook nominalisatie door middel van het prefix *ge-* grijpt aan op de verbale stam *lawaai*. In het laatste voorbeeld is de samenstelling *dofduister* geconverteerd tot werkwoord. Dat is bijzonder, omdat conversie doorgaans alleen gebruik maakt van ongelede woorden. Maar toch is het ook weer geen evidente regeloverschrijding, want ook een samenstelling als *voetbal* is geconverteerd tot een werkwoord. Dit wijst erop dat de restrictie op conversie dat het ongelede woorden als uitgangspunt neemt, geen harde beperking is, maar alleen een duidelijke tendentie.

4. Conclusies

De voorbeelden van woordvorming bij Van Deyssel die ik hierboven heb besproken vormen slechts een heel kleine deelverzameling van de ‘nieuwe woorden’ die men in het proza van deze auteur kan aantreffen. Met deze voorbeelden hebben we echter een voldoende beeld kunnen krijgen van het woordscheppend vermogen van Van Deyssel, en een taalkundig verantwoorde analyse van zijn vorm van *écriture artiste* kunnen presenteren. We hebben gezien dat we deze woordscheppingen ervaren als opzettelijk taalgebruik, en dat was ook de bedoeling in dit type teksten. Toch is het niet mogelijk gebleken alle gevallen van deze opzettelijke woordvorming te definiëren in termen van afwijking van de gewone woordvormingsregels of het gebruik maken van improductieve of bijzondere procédés. In veel gevallen worden de ‘gewone’, productieve woordvormingsprocédés gebruikt, en slechts in een aantal gevallen kon afwijking van de beperkingen op zulke procédés waargenomen worden. Zo is de vorming van VV-werkwoorden afwijkend omdat de vorming van VV-samenstellingen niet een productief procédé is, en hetzelfde geldt voor de werkwoorden met incorporatie van een zelfstandig naamwoord aan de rechterkant. Verder kon worden vastgesteld dat het proza van Van Deyssel wordt gekenmerkt door een

uitbundig gebruik van nieuwe samenstellingen als beschrijvingen, terwijl voor de gewone taalgebruiker de vorming van namen voor relevante categorieën of concepten (dat wil zeggen, de benoemingsfunctie, cf. Koefoed 1993), de primaire functie van woordvormingprocedés is. Deze conclusies ondersteunen de opvatting van Ariane van Santen dat de term ‘onopzettelijk’ niet goed hanteerbaar is om productiviteit van creativiteit te onderscheiden. Het begrip ‘morfologische productiviteit’ is daarmee een notie waarover nog steeds het laatste woord niet is gezegd. Wie weet vindt Ariane straks de tijd om dat wel te doen.

Bibliografie

- Anbeek, T. (1982). *De naturalistische roman in Nederland*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Bel, J. (1993). *Nederlandse literatuur in het fin de siècle*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bell, J. (2007). Op zee met Emants en Van Schendel. Van naturalisme en boeddhisme tot nieuwe zakelijkheid? In R. Kruk en S. Houppermans (red.). *De zee, de zee... in literaturen wereldwijd*. Amsterdam: Rozenberg, 115-135.
- Blom, C. (2005). *Complex predicates in Dutch. Synchrony and diachrony*. Utrecht: LOT.
- Booij, G. E. (1990). The boundary between morphology and syntax: Separable complex verbs in Dutch. In G.E. Booij en J. van Marle (eds.). *Yearbook of Morphology 1990*. Dordrecht: Foris, 45-63.
- Booij, G. E. (1993). Against split morphology. In G. E. Booij en J. van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology 1993*. Dordrecht: Kluwer, 27-50.
- Booij, G. E. (2002). *The morphology of Dutch*. Oxford: Oxford University Press
- Booij, G. E. en A. van Santen (1998). *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press [2^e druk].
- Deysel, L. van (1888). *De kleine republiek*. [Fotomechanische herdruk, met een nawoord door H. G. M. Prick, Amsterdam: Bert Bakker, 1975].
- Haas, W. de en M. T. G. Trommelen (1993). *Morfologisch handboek van het Nederlands*. 's Gravenhage: SDU Uitgeverij.
- Koefoed, G. A. T. (1993). *Benoemen. Een beschouwing over de faculté du langage*. Amsterdam: P. J. Meertens-Instituut.
- Santen, A. van (1992). *Productiviteit in taal en taalgebruik. Een studie op het gebied van de Nederlandse woordvorming*. Dissertatie Universiteit Leiden.
- Schultink, H. (1961). Productiviteit als morfologisch fenomeen. *Forum der Letteren*, 2, 110-125.
- Weggelaar, C. (1986). Noun incorporation in Dutch. *International Journal of American Linguistics* 52, 301-305.